

РАЗДЕЛ 5. ГЕНДЕРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ЛИНГВИСТИКЕ

УДК 811.161.2'276.3

Сексизми в мові сучасної української поезії

Корольова В. В.

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ, Україна*

Стаття присвячена дослідженню виявів мовного сексизму в сучасній українській поезії. Розглянуто гендерну асиметрію на морфологічному й лексичному рівнях, проаналізовано найпродуктивніший приклад сексизму – мовну асиметрію щодо родової категоризації іменника, з'ясовано особливості використання лексичних сексизмів у сучасних поетичних текстах. Схарактеризовано асиметрію у використанні паралельних словосполучень щодо жінок і чоловіків, розглянуто конкретні випадки так званої «невидимості» жінок у мові.

Ключові слова: сексизми, категорія роду, гендерна асиметрія, жіноча й чоловіча статі.

Проблема дискримінації однієї особи іншою за статевою приналежністю досліджується в гендерології. Принципи гендерних досліджень, що визнають соціальну й культурну обумовленість статі, дозволяють розглядати феномени мужності й жіночості як явища, що піддаються соціальній маніпуляції й моделюванню. Відповідно до цього існування мовної асиметрії в плані вербальної презентації осіб чоловічої й жіночої статей є важливою проблемою не лише мовознавства, як й культурології та соціології.

Доведеним фактом у мовознавстві вважається андроцентричність багатьох мов, серед яких й української. У мовній структурі існує низка патріархальних стереотипів, що нав'язують її носіям картину світу, у якій жінкам відводиться другорядна роль. Гендерні ознаки мовної картини світу – це сутнісні прояви пізнання світу крізь призму чоловічого й жіночого бачення [4, с. 30]. За аналогією до терміна «расизм», що означає приниження осіб на основі расової приналежності, у гендерній лінгвістиці існує термін «сексизм» як дискримінація за статтю в мові. Це поняття вживається стосовно жінок, проте мовний сексизм може бути спрямованим і на чоловіків [1, с. 460].

Спроби дослідження виявів мовного сексизму знаходимо в працях А. В. Васиної, Ю. П. Маслової, О. О. Чистяк та ін. Аналіз сексизмів у мові сучасної української поезії залишається поза увагою мовознавців, що й зумовлює *актуальність* наукових розвідок з обраної теми.

У пропонованій статті маємо на *меті* здійснити аналіз виявів мовного сексизму в поетичних текстах. Поставлена *мета* передбачає розв'язання таких *завдань*: розглянути найпоширеніші вияви сексизму в мові сучасної поезії; простежити асиметрію в родовій категоризації іменника; визначити особливості сексизму в структурі по-

етичного тексту. Джерельною базою дослідження стали збірки сучасної української поезії: «Дві тонни: антологія поезії двотисячників» [2] і «ЛяЛяК (Львівська літературна криївка)» [3].

Найпоширенішими прикладами сексизму є гендерні стереотипи, асиметрія у використанні паралельних висловів стосовно чоловіків і жінок, «невидимість» жінок у мові [1, с. 460].

Категорія роду, пов'язана з семіотикою статі, є однією з основних виявів гендерної асиметрії в мові. На думку Г. М. Яворської, категорія роду зазнає критики, оскільки «відбиває тисячолітню дискримінацію жінки й водночас закріплює її» [5, с. 147].

Яскравим прикладом виявів сексизму щодо родової категоризації є особові номінації професій, посад, соціальних статусів. У досліджуваному матеріалі серед професійних номінацій переважну більшість становлять словоформи чоловічого роду (*адміністратор, архітектор, будівельник, керівник, контролер, лікар*), напр.: «*Лікар має рацію // Але щоб вилікуватись // Кожен готовий підписати кров'ю взаємоневигодну // Угоду з найчортюпикішим дияволом*» [3, с. 113].

Навіть якщо словоформа чоловічого роду професійної номінації не асоціюється з особою чоловічої статі, усе ж послідовна заміна назв професій жіночого роду призводить до того, що жінки «зникають з мовного простору, стають «непомітними» в мові» [1, с. 462]. Так, у проаналізованих текстах, де йдеться про ліричну героїню, автори все одно використовують форми чоловічого роду для позначення професії, напр.: «*він не став піротехніком – // тепер працює в міліції; вона не стала // художником – батько рано помер, і вчитися // довелося поближче...*» [2, с. 135].

Серед назв професій, ужитих у формі жіночого роду, зафіксовано лексеми *офіціантка, перекупка, поетеса, поштарка, провідниця, проститутка, стюардеса*, напр.: «*... сумуй, сльозини обітре довготелеса // в салоні літака блакитна стюардеса*» [3, с. 152]. Зазначені лексеми чітко відтворюють стереотипне розуміння соціальних ролей чоловіків і жінок, у якому жінка традиційно асоціюється з приватною сферою, а чоловік – з бізнесом, кар'єрою, тобто публічною сферою.

Крім назв професій, в аналізованих поетичних текстах зустрічаємо номінації жіночого роду на позначення різних ролей жінок у суспільстві (*подружка, монашка, сусідка, співробітниця*), напр.: «*Навпроти співробітниця відомого часопису не хоче їсти котлету...*» [2, с. 115]. Найбільшу групу серед особових лексем у формі жіночого роду утворюють назви, пов'язані з магічними діями (*ведунка, відьма, ворожка, чаклунка*), напр.: «*в селі є відьма праведна родима // ночами сходить у якусь ясу...*» [2, с. 199].

Незначну частину лексем-сексизмів представляють маскулінізми, під якими розуміємо іменник чоловічого роду або форми чоловічого роду, переважно поміпа *proffessionalia*, що може виступати і як фемінний доміант, типу *гід, президент, посол, філософ, фотограф*, напр.: «*то куди ж ти підеш? дромоманія невиліковна // ця хвороба бомжів, провідниць, полководців і гідів...*» [3, с. 199].

Чисельною є група найменувань осіб, що представлена формою чоловічого роду й має співвідносні іменники жіночого роду (*пасажир – пасажирка, вегетаріанець – вегетаріанка, пацієнт – пацієнтка*). Однак сучасні автори, незважаючи на існування дериватів жіночого роду з позбавленим емоційно-експресивного забарвлення суфіксом -к-, уживають на позначення особи жіночої статі словоформу чоловічого роду, напр.: «*Він в аспірантурі, сподівається, // що все минеться. Вона класний спеціаліст, // за кордон не випускають, а тут немає роботи*» [2, с. 135].

Найбільшу групу сексизмів, пов'язаних з категорією роду, становлять словоформи чоловічого роду, ужиті у формі множини з узагальнювальною функцією, напр.: «*іспанці до гробу доведуть // діакритичними знаками // між латинян купа пропусків // хтось певно букви економив // французи ще можуть бути // але ж переклад ідіотський*»

// а греки боже правий // в саму душу лізуть» [3, с. 77]. Такі лексеми, хоча формально й не є гендерно маркованими, сприймаються як такі, що стосуються насамперед чоловіків. У результаті цього виникає дистрибутивна й функційна обмеженість форм жіночого роду, яка призводить до дефіциту самоідентифікації осіб жіночої статі засобами мови, що може трактуватися як мовна дискримінація.

У жаргонному мовленні, що є органічним для чоловічої мовної картини світу, чоловічої ціннісної шкали, більшість інвективної лексики навпаки має граматичну форму жіночого роду (*курва, сука*), напр.: «життя коротке, а долар довгий // замерзлим *сукам* хочеться хотдогів // голодних приматів тягне на пальми» [2, с. 152].

Продуктивним засобом вираження сексизму є займенники чоловічого роду, що вживаються з функцією узагальнення. Такі займенники поєднуються з дієсловом минулого часу чи з дієприкметником (прикметником) у формі чоловічого роду, наприклад: «Тут, неначе в кіно, *хтось* раптово замкнув // Всі летовища, траси, вокзали і пристані» [3, с. 27]; «квітень навіщось сюди приперся // камінь складати на камінь – і тільки // *хтось невідомий* тримає гілку // дерево – але здається, що – серце» [2, с. 49]. Потенціал мовної дискримінації за статтю зростає прямо пропорційно до кількості вживаних дієприкметникових чи дієслівних форм, оскільки посилюється сприймання зазначених вище займенників як таких, що позначають не дві статі, а що стосуються лише чоловіка.

Проявами сексизму вважаємо й випадки, коли форми жіночого й чоловічого родів гіпотетично є рівноправними, але в парах таких лексем форма чоловічого роду майже завжди передре формі жіночого роду, напр.: «твое місто знесилоє *бранців і бранок* // які гинуть, як ластівки – все на льоту» [3, с. 187]; «*чоловік і жінка* це доведення цілісності світобудови // крик не зможе торкатись до шкіри як жінка» [2, с. 105].

Вияви сексизму на лексичному рівні представлені небагатьма прикладами й стосуються сфери особистих відносин чоловіків і жінок, а також їхньої сексуальної поведінки (*гей, мамин синок, підкаблучник, фригідна*), напр.: «бо тобі не хочеться щоб твої діти // були *маминими синками*» [2, с. 70]; «Місяць лютий минає так ніби все проститься // Бродячим собакам і *геям...*» [2, с. 249]; «а листи не доходять напевно їх знищує пошта // чи можливо гортають ночами *фригідні* поштарки» [3, с. 199].

Висновки. Отже, проаналізовані вияви мовного сексизму відображають традиційні гендерні стереотипи, що функціонують у суспільстві. Родова категоризація іменника підтверджує існування гендерної асиметрії й перевагу словоформ чоловічого роду в найменуваннях осіб. *Перспективою* подальшого наукового пошуку можна вважати порівняльний аналіз виявів мовного сексизму в інших дискурсах.

Список літератури

1. Агеєва В. Основи теорії гендеру : навчальний посібник / В. Агеєва, Л. Кобилянська, М. Скорик. – К. : К. І. С., 2004. – 536 с.
2. Дві тонни : антологія поезії двотисячників / упоряд. Б.–О. Горобчук, О. Романенко. – К. : Вид-во Романенка «Маузер», 2007. – 304 с.
3. ЛяЛЯК. (Львівська літературна кривка) : антологія поезії 2000 рр. / упоряд. М. Шунь. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – 264 с.
4. Ставицька Л. Мова і стаття / Леся Ставицька // Критика. – 2003. – № 6. – С. 29–34.
5. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс : Мова, культура, влада. – К. : ВІПОЛ, 2000. – 288 с.

Королєва В. В. Сексизми в языке современной культурной поэзии // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 1 – С.323-326

В статье рассматриваются проявления сексизма в современной украинской поэзии. Исследована гендерная асимметрия на морфологическом и лексическом уровнях, проанализирован самый продуктивный пример сексизма – языковая асимметрия в родовой категоризации существительного, выяснены особенности использования лексических сексизмов в современных поэтических текстах. Охарактеризована асимметрия в использовании параллельных словосочетаний про женщин и мужчин, рассмотрены конкретные проявления так называемой «невидимости» женщин в языке.

Ключевые слова: сексизмы, категория рода, гендерная асимметрия, женский и мужской пол.

Koroliova V. V. Sexism in modern Ukrainian poetry// Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.323-326

The article is devoted to one of the major problems of modern gender linguistics – manifestation of linguistic sexism in modern Ukrainian poetry. It investigates gender asymmetries on morphological and lexical levels, analyzes the most productive example of sexism – language asymmetry in generic noun categorization. It clarifies the use of lexical features of sexism in contemporary poetic texts. The article illustrates existing gender stereotypes on the examples of manifestations of sexism, the asymmetry in the use of parallel phrases about women and men, it considers the specific manifestations of so-called «invisibility» of women in the language. The article brings up cases of sexism in jargon. The drawn examples prove that linguistic sexism is aimed at women, but it can also be related to males. A striking example of the manifestations of sexism in generic categorization is personal nominations of professions, positions and social statuses. Most of professional nominations in the studied poetry are masculine word forms. Lexical items used in feminine gender prove the stereotypical understanding of social roles of men and women in which women are traditionally associated with private sphere and men with business, career, i.e. the public sphere.

Key words: sexism, the category of gender, gender asymmetry, female and male.

Поступила до редакції 15.04. 2013 р.